

YAŞADIKÇA

Yeni Yıla Girerken Dünya ve Türkiye

E. Org. ÇETİN DOĞAN
(Ahmet Yesevi Üniversitesi)

Öngörülemeyen gelişmelerin etkisiyle "şaşkın ördeğe" dönen dünya insanı, fal ve kehanete pek düşkün olmaya başladı. Ülkemizde kayıt dışı alanda kalan bu özel hizmet sektörü, yurtdışında kayıt altına alınmış. Yazılı ve görsel medyanın yanı sıra, şifre çözmede usta olanlar, hanidir kitap yazmaya da başlamış. Yazılanlar arasında Dr. Michael Rathford'un "Nostradamus Şifresi"(1) adlı kitabın, Bush'un ikinci başucu kitabı olmasından korkarım.

Bush'un kendi deyişi ile yaptıkları ve yapacaklarının anlaşılması için okunmasını tavsiye ettiği birinci kitabından daha önce söz etmişim (2). Üçüncü Dünya savaşının önümüzdeki yıl başlayacağını ve dört yıl süreceğini, neredeyse beş yüzyıl önce haber veren Nostradamus'u (1503-1566) adeta haklı çıkarmak için elinden geleni ardına koymayanları gördükçe, insanın kâhin ve kehanetlere inanası geliyor.

Bu makalenin amacı, 2008 yılına girerken dünya düzenini etkileyen ekonomik ve siyasi ilişkilerin makro düzeyde görünümü ile ülkemizin öncelikli sorunlarını irdelemektir. Yazımın başında fal, kehanet ve de Başkan Bush'dan söz etmemiz, bir esprinin ötesinde, günümüz dünyasında oynanan oyunun "Prima Donnasının", bütün yıpranmışlığına rağmen, hala ABD olmasıdır. Diğer taraftan Başkanlık Sisteminin sonucu olarak, bu ülkenin güç ve kimliği "Başkanla" özdeşdir. Bir başka deyişle, Başkan Bush'un söz ve eylemleri ABD Kongresi veya toplumun büyük bölümünce onaylanmasa da, hesap ABD'ne kesilmektedir. Bu nedenle dünya kamuoyunda Clinton döneminde zirvede olan ABD'nin saygınlık ve sevimliliği neredeyse sıfırlanmış, yerini tedirginlik ve düşmanlık duyguları almıştır. Başkan Bush'un devri iktidarının süreceği önümüzdeki 2008 yılı boyunca da, bu duyguların artarak süreceğini söylemek, kehanet sayılmamalıdır.

İki dönem üst üste seçilme hakları bulunan ABD Başkanlarının, birinci dönemlerinde yaptıkları işlerde temel mülahazalarının ikinci dönem için seçim yatırımı yapmak, ikinci dönemlerindeki temel kaygılarının ise "tarihe not düşmek" olduğu söylenir. Bu nedenle, Bush misali, Tanrı ile özel iletişimi olduğunu ileri süren güç sahiplerinin dünyamızda iz bırakma hevesleri, dünya barış ve güvenliği için her zaman tehdit olagelmıştır.

Onümüzdeki yılın ne denli "netameli" olacağı veya nelere gebe olduğu konusunda ipuçları bulabilmek için, yakın geçmişin genel seyrine bakarak, öne çıkan olaylara göz atmak gerekecektir: Bu kapsamda sahne hukukuna saygı göstererek, önce ABD ve bu ülkenin girişimlerini ele almak uygun olacaktır. Daha sonra yakın çevremizden başlayarak, Uzakdoğu'ya kadar uzanan gelişmeler süzgeçten geçirilecektir. Farklı coğrafyalardaki gelişmeleri irdelerken, küçülen dünyamızda birçok ülkenin komşusu, konuğu veya ortağı haline gelen ABD, makalemizin merkezinde bulunmaya devam edecektir.

ABD'nin dış bağlantılı serüvenlerine geçmeden önce geçtiğimiz Ağustos (2007) ayında yaşanan mali sarsıntıya kısaca değinmek uygun olacaktır. Mali sarsıntının ekonomik depreme dönüşme olasılığının tam geçtiği söylenemez. Bilindiği gibi mali kriz, Amerikan ev satın alma kredi sisteminde (mortgage), müşterilerin biriken banka borçlarını geri ödeyememelerinden kaynaklanmış, krizin sonuçları beklendiği gibi bütün dünyada hissedilmiştir. Makro düzeyde dünya ekonomik dengesi, hoşumuza gitse de gitmese de, Amerikan toplumunu tüketim kapasitesine endeksli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yaşanan krizin, sadece mali bir kriz olarak kalmasının fazla bir sorun yaratmayacağı bilinmektedir. Ancak bu krizin doların daha fazla düşürmesine yol açarak, ABD tüketicilerin satın alma güçlerini daha da kısıtlaması halinde, bunun küresel yansımalarının olması kaçınılmazdır. Böylesi bir gelişmenin, Amerikan borsasında 1929-1930 döneminde yaşanan krize benzer şekilde, bütün dünyayı etkisi altına alarak, ekonomik ve politik sarsıntıyı beraberinde getireceğinden kuşku duyulmasın. Dolardaki aşırı düşüşüne karşı ülkelerin birbiri ardından önlem almaya başladıkları gözlenmektedir. Bu gelişme krizin süratlenmesine neden olabilecek niteliktedir. Anlayacağınız Sam Amcanın iç bahçesi oldukça dağınıktır.

Şimdi de Sam Amca'nın, Fas'tan Pakistan'a kadar uzanan "Genişletilmiş Ortadoğu'yu" arka bahçesi olarak ilan etmesinin ardından, bu bölgede neyi "yeşerttiğine" bir bakalım. Ayrıntılara girmeden önce bir genelleme yaparak, Bush'un başlangıçta belirlediği hedef ile varabildiği noktayı birkaç cümle ile özetlemeye çalışalım. Bush'un Irak'a müdahaleden beklediği, Saddam rejiminin çökertilmesinin yaratacağı "domino etkisi" ile Genişletilmiş Ortadoğu'da bütün tiranlıkların birbiri ardından yıkılarak, yerlerine "özgürlükçü demokratik" düzenlerin getirilmesiydi. Gerçekten Irak'a müdahale Fas'tan Pakistan'a kadar uzanan bölgede bir domino etkisi yarattı ama, bu etki beklenenin tam tersi yönde gelişti. Genişletilmiş Ortadoğu, daha da istikrarsızlaşarak, radikal İslamcılara iktidar yolunu açtı.

Başkan Bush'un USS Abraham Lincoln uçak gemisinde, Irak'a ilişkin yaptığı, "Görev Tamamlandı!" beyanının ardından neredeyse beş yıl geçti (3). Savaşı kazanmanın harbi kazanmak olmadığı gerçeğini Bush

yönetiminin anlamaması, oldukça pahalıya mal oldu. ABD'nin Irak'a müdahalesi, bölgeye yıkım ve istikrarsızlık getirirken, ABD'ni de bir açmaza soktu. Bir ülke savaşa gönderdiği evlatlarına ne için savaştıklarına ilişkin inandırıcı bir neden gösteremiyor veya gösterilen bahaneler giderek anlamını yitiriyor ise, sonun başlangıcı gelmiş demektir. Amerikan halkının da, dünya kamuoyunun ezici çoğunluğu gibi Irak'a müdahalenin fahiş bir hata olduğu konusunda aynı düşünceyi paylaştığı görülmektedir. Bush yönetimi bu gerçekle biran önce yüzleşerek gereğini yerine getirmelidir. Bush'dan beklenen, hiç olmasa önümüzdeki yıl işbaşı yapacak yeni yönetime "çıkış" için kapıyı aralayıcı adımlar atmasıdır.

Irak

SSCB'nin çökmesini hızlandıran en önemli etkenlerden birisi, son dönemde askeri harcamaların Sovyet ekonomisinin kaldıramayacağı ölçüde artmasıdır. Bugün ABD'nin yaptığı askeri harcamaların boyutu da Amerikan ekonomisini zorlamakta olduğu görülmektedir. Nobel Barış Ödülü sahibi ekonomist Joseph E. Stiglitz ve Linda J. Bilmes'in yaptığı araştırmaya göre sadece Irak'taki askeri harcamaların günlük maliyeti 720 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır (4). Bu hesaplama makro ekonomik düzeyde meydana gelen kayıplar dâhil edilmemiştir. ABD'nin bu yükü daha ne kadar taşıyabileceği merak konusudur. ABD girdiği çıkmazdan kurtulmak için, dışa dönük askeri-politik girişimlerini daha uzun süre Ortadoğu'da odaklaşmaya devam ettireceği anlaşılmaktadır.

Irak'ta zafer kazanmaktan ziyade onurlu bir geri çekilmeyi öngören Baker Planını (06 Aralık 2006) kabullenmeyen Bush, 2007 yılının başından itibaren uygulamaya koyduğu askeri güce dayalı yeni stratejisini (Surge) uygulamaya koymuş, Irak'taki kuvvetlerini, 2007 başlarında kademeli olarak 30 bin civarında arttırmıştı. Bağdat ve çevresine ilave güç konuşlandırılması, bazı Sünni aşiretlerin kazanılarak El-Kaide unsurlarına karşı kullanılması, daha da önemlisi İran'ın Şii milislere yaptığı yardımlarda bazı sınırlamalar koyması, geçtiğimiz Eylül ayından itibaren terör olaylarında nispi bir azalma sağlayabilmiştir. Buna karşılık, Irak Merkezi Hükümetin kalıcı bir iç barışı sağlama yolunda bütün tarafları uzlaştırıcı bir projenin hayata geçirilmesinde hiçbir mesafe alamadığı görülmektedir.

Bunun tersine Irak adım adım parçalanmaya doğru sürüklenmekte, taraflar arasındaki derin ayrılıkların giderilmesi için gerekli adımlar atılamamaktadır. BM'n geçen yıl Nisan ortasında Iraklı mültecilere ilişkin açıkladığı rakamlar hayli düşündürücüdür. Verilen rakamlara göre, büyük çoğunluğu Sünni Araplardan oluşan iki milyon Irak yurttaşı, başta Suriye (1,2 milyon) olmak üzere Ürdün (750.000), Mısır (100.000), İran (54.000), Lübnan (40.000) ve Türkiye'ye (10.000) sığınmacı olarak göç etmiş

bulunmaktadır. Irak'ın kendi içerisinde etnik çatışmalar nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalan insanların sayısı ise 1,9 milyonu bulmuştur(5). Yukarıdaki dokuz ay öncesine ait resmi rakamların bugün çok daha arttığı, Suriye'deki Iraklı mülteci sayısının 1,5 milyona ulaştığı, Uluslararası Stratejik Araştırma Merkezinin (CSIS- Eylül 2007) yayınladığı bültende yer almaktadır. ABD'nin her yıl ülkesine sadece 70 bin mülteci kabul ettiği ve bunun küçük bölümünün Iraklı olduğu düşünülürse, yukarıda adı geçen ülkelerin ne denli büyük bir mülteci sorunu ile karşılaştığı anlaşılacaktır.

Irak'ta yaşanan kaos, halkın birlikte yaşama ülküsünü yok etmiş, aidiyet duygusunun tamamen dini ve etnik kökene dayandırılmasına yol açmıştır. Geçtiğimiz Ekim ayında Irak Parlamentosu otonom bölgelerin teşkil usullerini belirleyen bir kanun kabul etmiş bulunmaktadır. Kanun, otonom bölgelerin Nisan 2008 tarihinden sonra teşkil edilmesini öngörmektedir. Esasen Kürt Bölgesinde fiili bir devlet yapılanması uzun süredir hayata geçirilmiş durumdadır. Güneydeki Şii bölgesinde de benzer bir yapılanma tamamlama aşamasındadır. Bu durum merkezdeki dağınık durumdaki Sünni grupların da birleşerek bir koalisyon oluşturmalarına yol açmıştır. Irak'taki bu gelişmelere paralel olarak ABD Senatosu da sorunun çözümünü, "çözülmede" bulunduğunu açıklamıştır. Geçtiğimiz Eylül ayında ezici çoğunlukla kabul edilen karar tasarısı, Irak'ın gevşek bir federatif yapı içerisinde üç bölgeye ayrılmasını öngörmektedir(6).

İlk bakışta "parçala, böl ve yönet" söylemi cazipmiş gibi görünse de, son tahlilde Irak'ın bölünmesi, yaratacağı kargaşanın ötesinde, sadece İran'ın bölgedeki varlık ve etkinliğinin genişlemesine yol açacağı, ABD çıkarlarına pek hizmet etmeyeceği değerlendirilmektedir. Ancak bu aşamada Irak'ta ABD çıkarlarına tam uyumlu bir çözüm arayıp bulmanın imkânsızlığı da ortadadır. ABD Irak'ta uzun vadeli çıkarlarını güvence altına alacak yeterli büyüklükte bir askeri gücü konuşlandırmasının pek de kolay olmayacağı anlaşılmaktadır.

Bu konuda resmi ilk sinyal, Maliki'nin Ulusal Güvenlik Danışmanı Muvaffak El-Rubayi tarafından 19 Eylül 2007 tarihinde verilmiştir. Rubayi, El Arabiya Televizyonuna verdiği demeçte "Hiçbir milliyetçi Iraklının Irak topraklarında yabancı güçlerin devamlı konuşlanmasını, yabancılara daimi üs verilmesini kabul etmeyeceğini" ifade ederek, "bunun kendileri için kırmızı çizgi olduğunu" vurgulamıştır. Sadece Kürt Bölgesindeki Mahalli Yönetimin üs konusunda yakacağı yeşil ışığı, yaratacağı sorunlar nedeniyle ABD'nin yeterli görmesi beklenemez. ABD ve Irak arasında 26 Kasım'da varılan anlaşmaya göre, iki ülke arasında uzun vadeli ilişkileri düzenleme amacıyla 2008 yılında ikili görüşmelere başlanacaktır.

Varılan ön mutabakata uygun olarak Maliki, BM'den Irak'taki Koalisyon Güçlerinin görev sürelerinin 2008 yılı sonuna kadar "son kez" uzatılması

için talepte bulunmuştur. Bu tarihten sonra ABD güçlerinin Irak'ta varlığının yasal zeminini 2008 yılında yapılması öngörülen anlaşma teşkil edecektir. Taraflar arasında tatmin edici bir anlaşma yapılabilmesi için, Bush'un Nostradamus'dan yardım alması gerekecektir. Ülkedeki yabancı güçlerin tamamen geri çekileceği konusunda ikna edici kesin garantiler verilmesi halinde, çatışan tarafların iç barışı sağlama yolunda anlamlı müzakerelere başlayabilecekleri umut edilmektedir. Bu gelişmeye İran katkı sağlayabileceği gibi, ABD-İran ilişkilerinin normalleşmesine de olumlu yansımaları olacaktır.

İran

Bush'un Irak serüveni sonuçlanmadan, İran üzerinde yoğunlaştırdığı baskıların fiili bir ABD müdahalesine dönüşmesi, ABD istihbarat örgütlerinin son anda patlattığı bomba ile "azizliğe" uğradığı görülüyor. Beyaz Saray'dan 14 Aralık tarihinde yapılan açıklamada, İran'ın atom bombası elde etme projesini 2003 yılından beri askıya aldığı belirtilmiştir. Onaltı istihbarat örgütünün müştereken yaptığı bu değerlendirmeyi Başkan Bush'a ne zaman sunduğu açıklık kazanmamıştır. Elde edilen istihbaratın kamuoyundan uzun süre saklanmaya çalışılmasının yaratacağı ciddi sorunlar nedeniyle, açıklama Bush için en uygun olmayan zamanda yapılmıştır. İstihbaratın açıklanması ile, Bush'un güvenilirliğine son darbe indirildiği gibi, İran'a ilişkin dış politikasının da torpillendiği söylenebilir. İran'ı nükleer enerji santralleri için zenginleştirilmiş uranyum elde etme projesinden caydırmak için "askeri seçeneğin masada olduğunu" sık sık tekrarlayan Bush'un, bu seçeneği tekrar gündeme getirmesi beklenmemektedir. Bu aşamadan sonra, Bush'un en ateşli taraftarlarının dahi, İran'ın üçüncü dünya savaşına yol açacağı yolundaki kehanetini fazla ciddiye almayacaklarını sanırım.

Diğer taraftan Güvenlik Konseyinde İran'a karşı alınan yaptırım ve ambargoların ağırlaştırılması yolunda ABD'nin yapmakta olduğu baskıların artık bir sonuç vermeyeceği aşikârdır. Nitekim çok geçmeden Rusya İran'ın nükleer programının şeffaf olduğunu ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının kontrolünde bulunduğunu açıklayarak, İran'a talep ettiği nükleer yakıtı gönderdiğini açıklamış, İran da yeni bir nükleer tesis kurma planını teyit etmiştir(7).

ABD'nin İran ile ilişkileri, bir zamanlar Libya ile olan ilişkilerine benzeşmektedir. Bugün Libya ile ABD arasındaki ilişkiler mükemmel değilse bile, düşmanca olduğu da söylenemez. Ocak ayı içerisinde iki ülke arasındaki ilişkileri biraz daha "sıcaklaştırmak" için, Condoleezza Rice Libya'yı ziyaret edecektir. İki ülke arasında yazılı bir anlaşma olmamakla birlikte, ilişkilerin karşılıklı çerçevesini düzenleyen genel bir mutabakat olduğu söylenebilir. Benzer "tasit" bir anlaşma ABD ve İran arasında

yapılması halinde, bölgenin barış ve istikrarına katkı sağlanacağı kuşkusuzdur. İran'ın, böylesi bir anlaşmanın "yol haritasını" oluşturabilecek teklifleri, 2003 Mayıs'ında Tahran'daki İsveç Büyükelçisi Tim Guldemann aracılığı ile ABD'ye ilettiği bilinmektedir.

Bu tekliflerin, " Hamas ve İslami Cihad örgütlerine yardımın kesilmesi, Hizbullah'ın gerilla örgütü yapısından çıkarılarak sadece politik bir örgüt haline getirilmesi karşılığında, ABD'nin İran'a karşı sürdürdüğü ambargoyu kaldırması ve İran'da rejimi değiştirme çabalarına son vererek, ilişkilerin normalleşmesini", içerdiği açıklık kazanmıştır.

"Büyük Pazarlık" (8) ismiyle anılan İran ve ABD arasındaki dolaylı görüşmelerin bütün ayrıntıları basına sızmış olmakla beraber, teklifleri veren de alan da konuya ilişkin resmi yorum yapmaktan kaçındığı gözlenmektedir. Başkan Bush'un bu teklifleri elinin tersiye geri çevirmesinde, Irak'ta kazandığını sandığı zaferin etkisi elbette büyük olmuştur. Irak'tan sonra İran'daki rejimi de devirmeyi hedefleyen Bush'un, uzatılan zeytin dalını umursaması beklenemezdi.

"Büyük Ortadoğu Projesini" Ortadoğu'da desteleyen ne halk, ne de yönetim(Türkiye ve İsrail hariç) bulamayan Bush'un, Irak'ta kendisini rahatlatacak nisbi bir istikrarı sağlamak için İran'ın desteğine ihtiyaç duyması, iki ülke arasında yeni bir diyalog sürecini gündeme taşımıştır. Gerçekte bu diyalog zemininin pek çürük olduğu da söylenemez. İran'a en büyük iyiliği, Saddam ve Taliban yönetimlerini devirerek, "Büyük Şeytan" dediği ABD yapmıştır. Bunun sonucu olarak İran'ın bölgedeki nüfus ve etkinliği artmış, petrol fiyatlarının artması İran'ın elini güçlendirmiştir. Diğer taraftan ülke içerisinde kredisi hayli düşen ve tenkide uğrayan(9) Ahmedî Nejat'ın yurt dışındaki popülaritesi Bush sayesinde artmıştır.

Belirtilen zeminde iki ülke arasında 28 Mayıs 2007 tarihinde başlayan görüşmelerin dördüncü raundunun önümüzdeki günlerde başlaması beklenmektedir. Görüşmelerde gündemin "Irak" ile sınırlı olduğu, ABD tarafından özellikle vurgulansa da, görüşme kapsamının genişletilmesi kaçınılmazdır. Gelecek yıl (2009), Bush ve Ahmedî Nejat'ın sahnedeki yerlerini bırakacak olması görüşme ortamını daha da olgunlaştıracağına emin olabiliriz.

ABD'nin başta Bayan Clinton olmak üzere, önde gelen politikacı ve düşünürler arasında İran ile diyalog kurma taraftarı olanların sayısında hayli artış olduğu gözlenmektedir. Bayan Condi Rice, 28 yıllık İran politikasını değiştirmeyi ve İran ile "ikiyüzlü olmayan görüşmelere" taraftar olduğunu açıklamıştır (10). ABD Dışişleri Bakanının bu beyanına ilave olarak, İran'da rejimi değiştirmek gibi bir amaçlarının bulunmadığını açıklaması, elbette İran'ı memnun etmiş olmalıdır. Ancak Başkan Bush'un

Condi'nin politika değişikliği konusundaki sözlerine yorum getirmekten kaçındığı ve "İran'a karşı uluslararası baskıların sürmesi gerektiği" yolundaki ısrarından henüz vazgeçmediği gözlenmektedir.

ABD'nin bu aşamada "faydacı" bir tutum izleyerek, İran'daki rejimi değil, karşılıklı diyalogla rejimin tavrını değiştirmeye çalışması daha uygun olacaktır. Ülkeler arasındaki sorunlara çözüm arayışında ekonomik ve askeri "zorlayıcı tedbirler" elbette gündeme gelebilir. Ancak bu tür tedbirler barışçı yol ve yöntemlerin tıkanmasından sonra anlayışla karşılanabilir. ABD'nin İran'a karşı askeri güç kullanmaya yeltenmesinin mevcut rejimin ömrünü uzatmaktan başka bir işe yaramayacağı artık anlaşılmış olmalıdır. Diğer taraftan, ABD ile İran arsındaki ilişkilerin normalleşmesinin Arap-İsrail barış görüşmelerine katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

Arap-İsrail Barış Görüşmeleri

Birleşmiş Milletlerin, Filistin topraklarında iki devletin kurulmasına ilişkin verdiği kararın (29.11.1947) ardından 60 yıl geçmiş bulunmaktadır. İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra aynı topraklarda bir Arap Devleti'nin vücut bulamaması, Ortadoğu'da yaşanan sorunların her zaman tetikleyicisi olagelmıştır. Bu gerçeğin ABD Başkanlarının hep giderayak akıllarına gelmesi doğrusu biraz tuhaf kaçıyor. Bush'un, "Ortadoğu'ya barış, istikrar ve demokrasiyi getiren başkan" olarak kayıtlara geçme ihtirası, nihayet onu Clinton gibi "zararsız ama nafile bir adım" atmasına vesile olduğu söylenebilir. Sözü 27 Kasım'da Annapolis'te başlatılan Ortadoğu barış görüşmelerine getirmek istiyorum.

Bush'un başkanlık döneminde taraflar arasında bir çerçeve anlaşması yapılmasını öngören konferansın açılışı, perde geç açılmış olsa da, düzenli ve gösterişli bir şov sayılabilir. Filistin Yönetimi'nin meşru temsilcileri sayılması gereken Hamas'ın tek bir üyesinin dahi sahnede yer almayışı, şovun en önemli eksiği sayılabilir. Bu eksiklik, "iki devletli çözüm" arayışına son noktayı koyması muhtemel görülmektedir. İsrail ve Filistin delegasyonlarının şimdilik en son dakikada üzerinde anlaştıkları konu, Başkan Bush'un Konferansta yaptığı 437 kelimelik açış konuşmasıdır(11). Konuşmanın içeriğinde barış için "ortak payda" teşkil edecek herhangi bir nokta bulmamaktadır. Tarafların iki devletli bir çözüme evet demelerine karşılık; barış görüşmelerinin odak noktalarını oluşturacak "Hudutlar, Kudüs, İsraili Yerleşimciler, Filistinli Mülteciler" konularına hiç değinilmemiştir.

Barış görüşmelerinde Filistinlileri uysallaştırmak için maddi ödül konması da ihmal edilmemiştir. Filistin Devleti'nin kurulması için ihtiyaç duyulan finansmanı karşılamak üzere, 18 Aralık 2007 tarihinde 87 ülke ve uluslararası örgütün katılımı ile Paris'te bir konferans düzenlenmiştir.

Konferansa katılan ülke ve uluslararası kuruluşlardan üç yıl içinde ödenmek üzere 7,4 milyar dolarlık yardım vaadi alınmıştır. Anlaşılacağı gibi yardımın ön şartı, bir yıl içerisinde tarafların bir çerçeve anlaşmasında uyuşmalarıdır. Bunun imkânsız olmasa bile çok zor olacağına bilinmesi, yardım vaatlerini beklenenin üzerinde kabartmıştır.

Bu konferansta dikkati çeken husus, Bush'un "kötülük ekseninde" saydığı Suriye'yi de düzenlenen konferansa davet etmiş olmasıdır. Suriye'nin katılım şartı olarak ileri sürdüğü "Golan Tepeleri'nin" yapılacak görüşmelerin kapsamına alınmasının kabul görmüş olması, ayrı bir önem taşımaktadır.

Barış görüşmelerinin bir sonuç vermesi beklenmese de, Suriye'nin konferansa daveti, bir bakıma ABD ile Suriye arasında bir diyalog kapısının aralanmakta olduğunun ilk işareti sayılabilir.

ABD'nin gerek içeride, gerekse dışarıda yaşadığı sıkıntılar, "süper gücü" önümüzdeki dönemde daha da zorlayacağına benzemektedir. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler ise, "Dünya Şerifi'nin" atacağı yeni adımlarda daha dikkatli olmasını gerektirebilecek niteliktedir.

Rusya Federasyonu

Rusya'nın ekonomik ve askeri gücü, Batı ile ilişkileri Türkiye'nin iç ve özellikle dış politikasını her zaman derinden etkilemiştir. Bunun ötesinde 20'nci asrın başlarında dünyamızı derinden sarsan ve şekillendiren olaylar zinciri nasıl Çarlık Rusya'sının yıkılması ile başlamışsa, aynı asrın sonunda SSCB'nin yıkılmasının da 21'nci Yüzyılın şekillendirilmesinde önemli bir yeri olduğu yadsınamaz. Ülkemizin Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin parametresini belirlerken, bu ülkenin Batı ve özellikle ABD ile giderek soğumakta olan ilişkilerinin nedenlerini doğru kavramak gerekir. Bu nedenler SSCB'nin yıkılması ve Rusya Federasyonunun kuruluş aşamasından bu güne kadar yaşananlarda saklıdır. Bu noktada bazı hatırlatmalar yapılması uygun olacaktır:

1991 ve 1992 yıllarında SSCB içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmek için Berlin Duvarı'nın yıkılmasına, Doğu Avrupa'da konuşlu Kızıl Ordu birliklerinin (34 Tümen) kendi sınırlarına geri çekilmesine, Varşova Pakti'nin dağılmasına ve de SSCB'yi oluşturan 15 Cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesine hiçbir ciddi direnişi olmamış, Amerikan tarzı kapitalizm ve yaşam tarzına kucak açmıştı. İçinde bulunduğu kaos'tan çıkabilmek için acil yardıma ihtiyacı olan Rusya Federasyonu, Baba Bush'un Saddam'ı kuvvet kullanarak Kuveyt'ten çıkartmak için Güvenlik Konseyi'ne sunduğu karar tasarısını veto etmekten kaçınmıştı. Rusya

Federasyonu'nun kerhen de olsa sergilediği bütün bu "anlayışlı" tutuma karşılık, Batı'dan "nasihat" dışında alabildiklerine kısaca göz atalım.

Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılmasının hemen ardından, NATO'nun ve Avrupa Birliği'ni Doğu'ya doğru genişlemesi hız kazanmış, eskiden Varşova Paktı'nın üyesi durumunda olan altı ülke ile SSCB'nin eski üç cumhuriyeti NATO üyesi olmuştur. Halen Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO yeliğine kabul için ciddi gayretler sarf edilmektedir.

Nixon-Brezhnev'in imzaladığı ABM (Fzesavar) anlaşmasını ABD tek taraflı olarak fesih etmiş, Polonya ve ek Cumhuriyeti topraklarında "füzesavar sistemleri" konuşlandırmak için çalışma başlatılmıştır.

ABD'nin önayak olmasıyla Yugoslavya parçalanmış, Azerbaycan ve Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan petrol ve doğal gaz boru hatlarının inşasında Rusya'yı devre dışı bırakma gayretleri görülmüş, Rusya Federasyonu'na komşu ve mücavir bölgelerde hkmetler örtülü ve açık faaliyetlerle (Portakal,Gl,Lale devrimleri ile) devrilmiş ve ABD'nin bu bölgelerde daimi askeri s tesis etme girişimleri ne çıkmıştır.

Rusya Federasyonu'nun ekonomik, sosyal ve siyasi çalkantıların içerisinde bulunduğu bir dönemde kendi güvenlik ve çıkarlarını tehdit eden bu gelişmelere tepki gösterememesi, Rus toplumunu derinden etkilemiştir. Mart 2000'de Cumhurbaşkanı seçilen Putin, ülkesini 1990'lı yılların ekonomik, siyasi ve toplumsal depresyonundan çıkarmayı başararak, Rusya Federasyonu'nu yeniden güçlü bir oyuncu olarak, dünyamızın siyasi ve ekonomik arenasına taşımayı başarabilmiştir. Putin'nin ülkesinde sağladığı siyasi ve ekonomik istikrar kısa sürede meyvesini vermiş, ulusal gelirini e katlayarak, çalışanların aylık ortalama gelir seviyesini 81 dolardan 550 dolara çıkarmıştır. İzlediği sosyal politikalar sonucu, ülkede orta sınıf güçlenerek Rus toplumundaki yoksulluk sınırı yüzde 27'den yüzde 15'e düşmüştür(12).

SSCB'nin çöküşünün ardından Yeltsin döneminde zelleştirme furyasında çok ucuz fiyata yerli ve yabancı şirketlere satılan dev Petrol (Lukoil) ve doğal gaz (Gazprom) şirketleri tekrar devletleştirilerek, devletin eli güçlendirilmiş, i ve dış siyasette önemli bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Enerji sektöründe tekelleşmeye gidilirken, "pazar ekonomisi" uygulaması titizlikle sürdürülmüştür. Uygulanan ekonomik, toplumsal ve siyasi politikaların en önemli sonucu, Rus halkına ulusal gurur ve özgüvenini tekrar kazandırmış olmasıdır.

Bu gelişmeler, geçmişte yaşanmış onur kırıcı olayların da etkisiyle, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde daha dik bir duruş sergilemesine yol

açmıştır. Rusya'nın çıkar ve güvenlik mülahazalarını dikkate almadan ABD ve NATO'nun attığı adımlardan ve yapılan emrivakilerden duyduğu rahatsızlığı 43'ncü Münih Güvenlik Konferansı'nda(10.02.2007) Putin bütün açıklığı ile bizzat dile getirmiştir. Büyük yankılar uyandıran Putin'in konuşması, bazı çevrelerce ABD ve Rusya arasında "soğuk savaşın" habercisi olarak yorumlanmıştır. Bu noktada bir parantez açarak, Türkiye'nin soğuk savaşın bütün hızıyla sürdüğü dönemde bile, "Sovyetler Birliği'nin asgari güvenlik gereksinimlerine saygı göstererek", NATO'nun ısrarlarına rağmen Karadeniz'de ve Doğu Anadolu'da müşterek sınırlarımız boyunca çok uluslu tatbikatların yapılmasına müsaade etmediğini hatırlatalım. Putin'in konuşmasında, Rusya Federasyonu'nu tedirgin eden ABD'nin önyak olduğu veya bizzat üslendiği girişimler açıkça ortaya konmuş ve irdelenmiştir. Putin'in konuşması Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamakta olduğunu işaretidir.

Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde Berlin'de yaptığı çıkışın ardından Batı Ülkelerinde tedirginlik yaratıcı askeri önlemleri de kendi ağzından gündeme getirmeye başlaması dikkat çekicidir. 17 Ağustos 2007'de "Stratejik Bombardıman uçaklarının uzun mesafeli devriye görevlerine başlayacağını ve bunun anlayışla karşılanacağını umduğunu" ifade etmiştir. Soğuk savaş döneminde nükleer silah taşıyarak devriye görevi yapan bu uçakların şimdilik nükleer silah taşımaları beklenmemektedir.

NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin Rusya'nın güvenliğini tehdit ettiğini ileri süren Putin Avrupa Konvansiyonel Silahlar Anlaşması'nı askıya aldığı 12 Aralık 2007 tarihinde ilan etmiştir.

Bunların dışında Rus Silahlı Kuvvetleri'nde meydana gelen gelişmelerin, modern teknoloji ile silah sanayinde sağlanan başarıların her vesileyle gündeme getirildiği gözlenmektedir.

Rusya Federasyonu ile ABD arasında başta Kazakistan olmak üzere ABD'nin henüz arka bahçesine katamadığı doğal kaynaklar zengini Orta Asya ülkeleri ile bütün Ortadoğu ve Kafkaslar, başlıca rekabet alanlarını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Slav bağlantısı olan bir kısım Doğu Avrupa ülkelerini kendi arka bahçesi sayan Rusya'nın, bu ülkelerin Batı'ya daha fazla kaymalarını önleyebilmek için her türlü baskıyı kullanacağından kuşku duyulmamaktadır. Şimdilik Rusya'nın gerek Batı Avrupa ve gerekse Doğu Avrupa ülkelerine karşı kullandığı en etkili silahın "doğalgaz" olduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinin bir çok konuda ABD'yi yalnız bırakma veya ABD'nin istediği desteği tam verememesinde bu silahın kullanılma tehdidinden kaynaklandığı söylenebilir. Enerji bağımlılığı, Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı ortak bir politika izlemelerini engellemekte, Rusya da AB ülkeleri ile münferit sözleşmeler gerçekleştirmektedir. Bunun son örneği Rusya'nın Yunanistan ile Burgaz-Dedeağaç arasında petrol

boru hattı inşasına ilişkin yaptığı sözleşmedir. Yunanistan'ın Rusya ile bir stratejik ortaklık geliştirme peşinde olduğuna ilişkin haberler AB'de tedirginlik yaratmaktadır(13). Orta Asya ülkelerinde bulunan zengin petrol ve doğal gazların yataklarının arama ve işletilmesinde haklarının elde edilmesi için oynanan "büyük oyunda" Rusya ve Çin'in öne geçmekte olduğu gözlenmektedir. Özbekistan'ın kapılarına Batı'ya kapatarak Rusya ile özel anlaşmalar yapması bu konuda önemli bir kilometre taşı simgelemektedir.

ABD'nin "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ne" karşılık, Rusya'nın "Avrasya" ağırlıklı projelerin peşinde olduğu ve bu kapsamda Türkiye ile ilişkilerine özel önem verdiği gözlenmektedir. Başta Çin olmak üzere, Uzakdoğu ülkeleri ve Hindistan ile ilişkilerinde, rekabetten çok karşılıklı çıkar ilişkisini öne çıkarması, coğrafi konumunun kendisine sağladığı avantaj, Rusya Federasyonu'nun elini güçlendirmektedir.

ABD ve Rusya arasındaki derin görüş ve çıkar ayrılığının varlığı, iki ülke arasında normal rekabetin ötesine taşan "soğukluğun" görünür gelecekte de kolay kolay giderilemeyeceğini düşündürmektedir. Bu gerçeğin yeni bir soğuk savaş dönemini başlatması, dünya "ağırlık merkezinin" giderek daha fazla Doğu'ya kaymakta oluşu ve çok kutuplu bir dünya düzenine geçiş nedenleriyle, pek olası görülmemektedir. Diğer taraftan Avrupa Ülkeleri, ABD ve Rusya arasında daha fazla sürtüşmenin kendileri için yaratacağı olumsuzlukların elbette farkındadır.

Avrupa Birliği ve Türkiye

Cari fiyatlarla dünyamızda üretilen mal ve hizmetlerin beşte bir payına sahip Avrupa Birliği'nin(14) 27 üye ülkesi ile "egemen siyasal bir güç" haline gelmesinin artık pek mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Kısacası "Avrupa Birleşik Devletleri" nostaljik bir takıntı olarak kalmaya mahkum görülmektedir.

İngiltere ve Fransa arasında birliğin geleceği konusunda derin görüş ayrılıkları bulunduğu artık gizlenememektedir. Fransa "Birleşik bir Avrupa Rüyasına" çağrıda bulunurken, İngiltere'nin "ekonomik reformlar, küreselleşme ve güvenlik" konularına ağırlık verdiği, ülkelerin egemenlik haklarından feragat etmediği gözlenmektedir. Birliği oluşturan Belçika ve Hollanda gibi birbirine en yakın ülkelerin bile aralarında ciddi sorunların ortaya çıktığı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin ekonomik gücüyle orantılı siyasal bir güç oluşturma hayali, Hollanda ve Fransa'da 2005 yılı içinde yapılan halkoylamaları sonucunda rafa kaldırılmıştı. AB'nin işleyişinde karşılaşılan güçlüklerin üstesinden gelebilmek için sürdürülen çözüm arayışları 13 Aralık tarihinde

Lizbon Anlaşması'nın imzalanması ile noktalanmıştır. Anlaşmanın gelecek yılbaşında yürürlüğe girme koşulu, ülke parlamentolarınca bu tarihten önce imzalanmasıdır.

Yapılan anlaşmanın mevcut düzenlemelere getirdiği yenilikleri birkaç cümle ile özetlemeye çalışalım:

- . Hayati öneme sahip konularda 27 üyenin oybirliğine ihtiyaç duyulmadan kararlar alınabilecek,
- . Avrupa Konseyi başkanları altı ay yerine iki buçuk yıl görev yapacak,
- . AB'nin Dışişleri ve Güvenlik üst düzey temsilcileri birleştirilecek (Bu birleşmeden dolayı, Bay j. Solana veya Bay Benita Ferrero-Walder'den birinin görevine son verilecek)
- . Avrupa Komisyonunda 2014 tarihinden itibaren küçülmeye gidilecek,
- . Ülkelerin oy verme ağırlıklarında 2014-2017 arasında yeni düzenlemeler yapılacak.
- . Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu'na ve Avrupa Adalet Divanı'na bazı alanlarda sınırlı ilave yetkiler verilecek.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız değişiklikler, ülke sayısı 27'ye çıkan Örgütün zorunlu görülen ortak yönetim çerçevesini yeniden düzenleme ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bu düzenlemede ülkelerin nihai egemenlik hakları saklı tutulmuş, AB yurttaşları için ortak sosyal haklar zemini oluşturulamamıştır.

AB'nin liderleri durumunda olan ülkelerin dış politikalarında da giderek açılan sapmalar görülmeye başlanmıştır. Eskiden ABD'ne oldukça mesafeli bir duruş sergileyen Fransa'nın Sarkozy'nin Cumhurbaşkanı olması ile iki ülke arasındaki ilişkiler adeta mükemmelleşirken, İngiltere'de Gordon Brown'un, gerek AB ve gerekse ABD'ye karşı üslubu, Tony Blair'in sıcak yaklaşımını özletir olmuştur. Bilindiği gibi İngiltere AB'nin daha sıkı bir entegrasyonuna devamlı karşı çıkmaktadır. Fransa İran'a karşı yaptırımların uygulanmasını Bush'tan daha fazla ister görünürken, Merkel'in bu konudaki ihtiyatlı tavrı dikkatleri çekmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine kaşı çıkan Sarkozy, konunun bayraktarlığını Merkel'in elinden almış bulunmaktadır.

AB çevresinde gelişmeler ülkemizin tam üyelik perspektifini bütünüyle silikleştirmiş bulunmaktadır. Bu konuda geçtiğimiz yıl üç önemli gelişme yaşanmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bu yıl tedavüle çıkarılacak Avrupa kağıt paraların bir yüzünde yer alan Avrupa haritasından ülkemizin çıkarılmış olmasıdır.

İkinci gelişme, Fransa'nın "Avrupa Birliğinin sınırları ve Türkiye'nin üyeliğe alınıp alınmaması konusunda rapor hazırlamak üzere bir Akil Adamlar komisyonunun kurulması" önerisinde bulunmasıdır. Daha sonra Türkiye ile

müzakere sürecinin devamını Fransa'nın bu koşula bağlaması nedeniyle, komisyonun ismi ve görev tanımı biraz sulandırılarak kabul edilmiştir(15). Türkiye tarafından hazını kolay olsun diye komisyonun ismi "Düşünce Grubu" (Reflection Group), görev tanımı da 2010-2020 dönemini kapsayacak bir perspektif hazırlama olarak belirlenmiştir. Elbette hazırlanacak perspektifte AB'nin uzun vadeli hedefleri ve zorlukları irdelenirken, Türkiye ağırlıklı olarak ele alınacaktır. Eminim ki bazı çevreler, teşkil edilecek komisyonun başkanlığına İspanya eski Başbakanı Felipe Gonzalez'in getirilmesini umut verici bulacaklardır.

Üçüncü gelişme yine Fransa'nın teklifleri doğrultusunda AB-Türkiye arasında sürdürülen görüşmeler için kullanılmakta olan "katılım ortaklığı konferansı